

180 A7¹¹

Jonkh. van
180. 17.

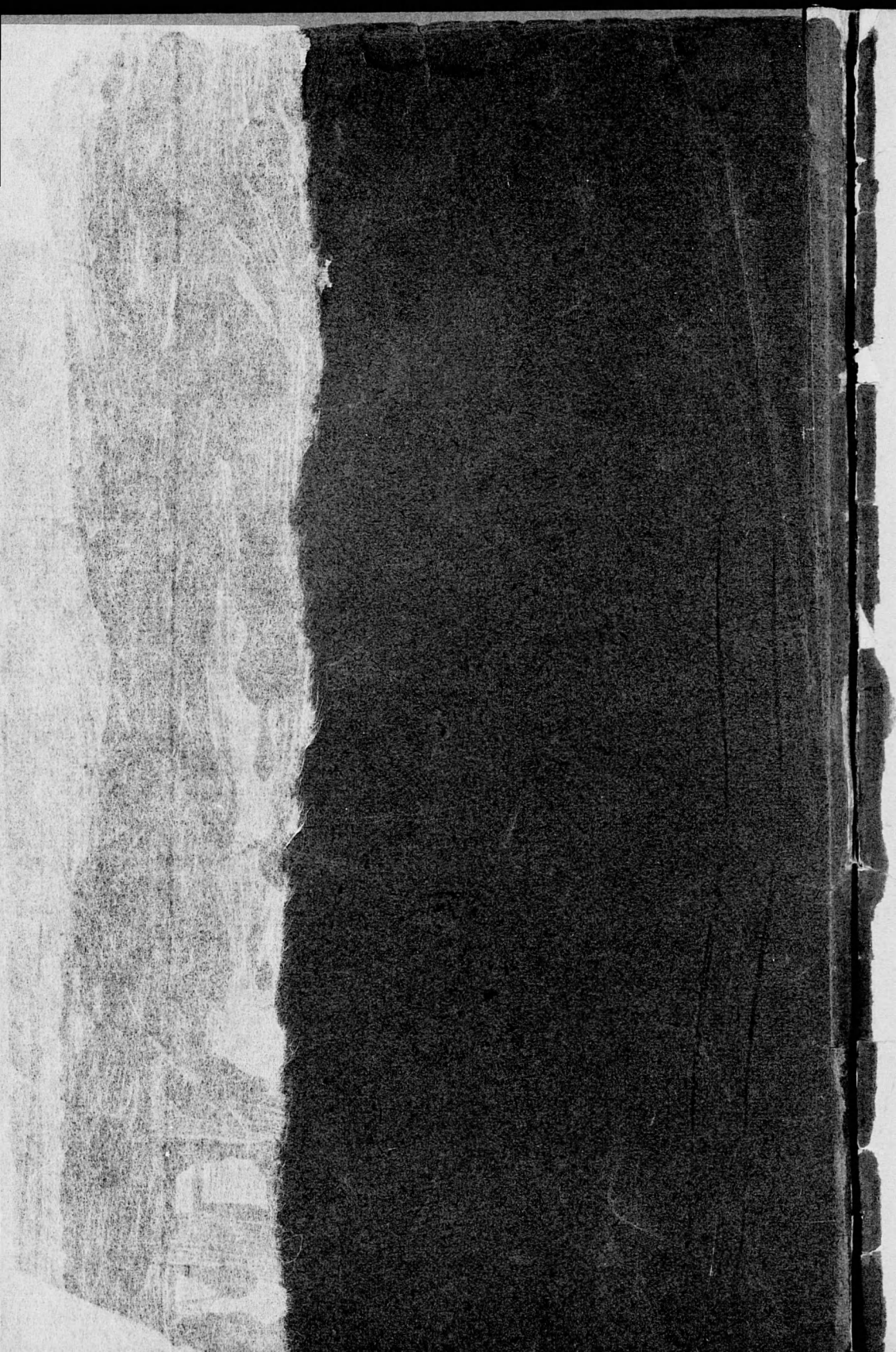
NORMAAL-PROGRAMMA

VOOR DE

Hoogere Burgerscholen met 5-jarigen cursus.

(Vastgesteld op de 29ste Algemeene Vergadering
van de Vereeniging van Leeraren aan Inrichtingen van
Middelbaar Onderwijs,
gehouden op 25 Augustus 1894 te Arnhem).

NORMAAL-PROGRAMMA

VOOR DE

Hoogere Burgerscholen met 5-jarigen cursus.

180. A. 7. "

NORMAAL-PROGRAMMA

VOOR EENE

Hoogere Burgerschool met 5-jarigen Cursus.

Eischen van toelating.

Om tot de eerste klasse der Hoogere Burgerschool te worden toegelaten, moeten de aspiranten een examen afleggen, waaruit blijkt, dat zij de lessen van het lager onderwijs met vrucht genoten hebben en in de beginselen der Fransche taal bedreven zijn.

Dit examen omvat :

a. **Rekenkunde :**

Geheele getallen. De vier hoofdbewerkingen en de voornaamste kenmerken van deelbaarheid; het zoeken van den grootsten gemeenen deeler en het kleinste gemeene veelvoud van twee of meer getallen.

Gebroken getallen. De vier hoofdbewerkingen; herleiding van gewone- tot tiendeelige breuken en omgekeerd.

Verklaring der eigenschappen, waarop de genoemde bewerkingen berusten.

Toepassingen. Kennis van het metrieke stelsel van maten en gewichten. Oplossing van eenvoudige vraagstukken zonder gebruik te maken van evenredigheden.

b. **Aardrijkskunde : Nederland.** Kennis der begrenzing van den geheelen staat en van de provinciën afzonderlijk, der spoorwegen, der voornaamste waterwegen en der steden. Eenige kennis der gesteldheid van den bodem.

Europa. Eenige kennis van de ligging en benaming der zeeën, golven, straten; der voornaamste gebergten en rivieren; der groote staten en der belangrijkste steden.

c. Geschiedenis: De kandidaten moeten toonen eenige kennis te bezitten van de voornaamste gebeurtenissen en de hoofdpersonen uit de geschiedenis van Nederland, met tijdsopgave.

d. Nederlandsche taal: Eenige bekendheid met de rededeelen, hunne verbuiging en vervoeging; de eenvoudigste spelregels; eenige bedrevenheid in het ontleden van eenvoudige zinnen.

De kandidaten moeten een stukje proza, zooals in de leesboeken voor de hoogste klasse der lagere school voorkomt, vloeiend kunnen lezen en blijken geven, het gelezene te verstaan.

Zij moeten toonen, hunne moedertaal te kunnen gebruiken, door het maken van zinnen met opgegeven, algemeen gebezigde woorden en uitdrukkingen, die verondersteld mogen worden, niet boven hunne bevattling te gaan.

Zij moeten zonder grove taalfouten kunnen schrijven, wat beoordeeld wordt naar de wijze, waarop zij gewoon proza, hun gedikteerd, in schrift brengen.

e. Fransche taal: Kennis der meervoudsvorming van de zelfstandige naamwoorden, der vorming van het vrouwelijk en van het meervoud der bijvoeglijke naamwoorden, alsmede van de vervoeging der regelmatige werkwoorden.

Eenige vaardigheid in het vertalen van zeer gemakkelijke volzinnen uit het Nederlandsch in het Fransch en uit het Fransch in het Nederlandsch. (Dit laatste alleen mondeling.) Goede uitspraak.

OVERZICHT DER LESSEN

te geven in den cursus 189...—189...

V A K K E N.	1e Kl.	2e Kl.	3e Kl.	4e Kl.	5e Kl.	Totaal.	Middelgetal van alle scholen.
Wiskunde	*	**	***				
	6	7	6	4	4	27	27 ¹ / ₂
Werktuigkunde				2	2	4	4 ¹ / ₇
Natuurkunde			3	3	3	9	8 ² / ₃
Scheikunde en chem. technologie				4	4	8	7 ³ / ₇
Prakt. oefeningen in de scheikunde					2	2	
Natuurlijke historie . .	2	2	1	1	2	8	8
Kosmographie				1	1	2	2
Staatsinrichting			1	1	1	3	2 ¹ / ₃
Staathuishoudkunde en statistiek				1	1	2	2 ¹ / ₂
Aardrijkskunde	3	2	2	1	2	10	9
Geschiedenis	3	3	2	3	2	13	13
Handelswetenschappen en boekhouden			1	1	1	3	2 ² / ₃
Nederlandsch	3	3	2	2	2	12	13
Fransch	4	4	3	2	2	15	15
Engelsch		4	4	2	2	12	11 ¹ / ₂
Duitsch	4	3	3	2	2	14	14
Handteekenen	2	2	2	2	1	9	10 ³ / ₇
Lijnteekenen			2	2	2	6	5 ² / ₇
Schoonschrijven	1					1	1
Gymnastiek en exerceeren	2	2	2	1		7	
TOTAAL zonder Gymnastiek	28	30	32	34	36	160	

* Verdeeld over 2 uren Rekenkunde, 2 uren Stelkunde en 2 uren Meetkunde.

** Verdeeld over 2 uren Rekenkunde, 2 uren Stelkunde en 3 uren Meetkunde.

*** Verdeeld over 2 uren Rekenkunde, 2 uren Stelkunde en 2 uren Meetkunde.

N.B. Niet elke school heeft voor alle lessen volle uren. Het is niet mogelijk geweest, dit hier in rekening te brengen. Intusschen is hierdoor het aantal lessen op vele scholen grooter dan het aantal uren, voor de onderscheiden vakken uitgetrokken. Bij dit ontwerp is geraadpleegd de Tabel van 1893. (Zie „Berichten en Mededeelingen”, 6e Reeks, N°. 7).

P R O G R A M M A

VAN HET

ONDERWIJS.

CURSUS 189...—189...

WISKUNDE.

Klasse I. **Rekenkunde.** 2 uren in de week.

Herhaling en uitbreiding van de beginselen.
Leer der talstelsels. Leer der enkelvoudige evenredigheden.

Stelkunde. 2 uren in de week.

Hoofdbewerkingen toegepast op geheele stelkundige vormen. Ontbinding in factoren; grootste gemeene deeler; kleinste gemeene veelvoud. Eenvoudige vergelijkingen van den eersten graad met ééne onbekende.

Meetkunde. 2 uren in de week.

Beginnels tot en met de gelijk- en gelijkvormigheid der driehoeken en veelhoeken.

Klasse II. **Rekenkunde.** 2 uren in de week.

Samengestelde evenredigheden. Koopmansrekeningen. Worteltrekking. Onmeetbare getallen. Herhaling.

Stelkunde. 2 uren in de week.

Leer der gebroken vormen. Eenvoudige vergelijkingen van den eersten graad met twee onbekenden. Wortelgrootheden en imaginaire grootheden; gebroken en negatieve exponenten. Herhaling.

Meetkunde. 3 uren in de week.

Theorie der evenredige lijnen. Gelijkvormigheid van figuren. Oppervlakkberekening.

Klasse III. **Rekenkunde.** 2 uur in de week.

Herhaling en uitbreiding van het geleerde in de IIe klasse. Verkorte bewerkingen. Reeksen en logarithmen. Samengestelde interestberekening.

Stelkunde. 2 uren in de week.

Vergelijkingen van den tweeden graad met een en meer onbekenden. Wederkeerige vergelijkingen. Onbepaalde vergelijkingen van den eersten graad. Verschikkingen en verbindingen, binomium van Newton. Herhaling.

Meetkunde. 2 uren in de week.

Cirkel. In- en omgeschreven veelhoeken. Beginselen der goniometrie. Meetkundige constructie van stelkundige vormen. Herhaling der vlakke meetkunde.

Klasse IV. 4 uren in de week.

Meetkunde. Ligging en snijding der vlakken. Veelvakkige lichamen.

Beschrijvende Meetkunde. Beginselen tot aan den drievlakkigen hoek.

Goniometrie en Trigonometrie. Herhaling van het in de 3^e klasse geleerde. Trigonometrie. Goniometrische vergelijkingen.

Klasse V. 4 uren in de week.

Meetkunde. Omwentelings-lichamen.

Beschrijvende Meetkunde. Drievlakkige hoek.

Stelkunde. Leer der onbepaalde coëfficiënten. Reeksen van hoogere orde. Algemeene herhaling.

WERKTUIGKUNDE.

Klasse IV. 2 uren in de week.

Leer der beweging. Inrichting en beweging der eenvoudige werktuigen. Samenstelling en ontbinding van krachten en koppels. Zwaartepunt. Evenwicht van lichamen zonder wrijving.

Klasse V. 2 uren in de week.

Toepassing van de leer van het evenwicht op werktuigen. Wrijving. Arbeid. Toepassing van de leer van het arbeidsvermogen bij de bepaling van het evenwicht. Beweging van punten en lichamen onder de werking van bepaalde krachten. Leer der botsing.

NATUURKUNDE.

Klasse III. 3 uren in de week.

Algemeene eigenschappen der lichamen. Leer van het evenwicht en de beweging van vaste, vloeibare en gasvormige lichamen. Uitzetting van lichamen door warmte.

Klasse IV. 3 uren in de week.

Voortzetting van de leer der warmte. Electriciteit.

Klasse V. 3 uren in de week.

Leer der trillingen. Geluid. Licht. Herhaling. Onderling verband der natuurkrachten.

SCHEIKUNDE EN CHEMISCHE TECHNOLOGIE.

Klasse IV. 4 uren in de week.

Algemeene beginselen. Anorganische scheikunde. Bereiding en eigenschappen der voornaamste elementen en hunne verbindingen. Enkele belangrijke koolstofverbindingen.

Klasse V. 4 uren in de week.

Voortzetting van de anorganische scheikunde. Metallurgie der voornaamste metalen. Beginselen der organische scheikunde. Warenkennis. Herhaling.

PRACTISCHE SCHEIKUNDE

Klasse V. 2 uren in de week.

Oefeningen in de kwalitatieve analyse.

NATUURLIJKE HISTORIE.

Klasse I. **Dierkunde.** 2 uren in de week.

Algemeen overzicht van het dierenrijk. Ontleedkunde en levensverrichtingen van den mensch. Zoogdieren en vogels.

Klasse II. 2 uren in de week.

De overige gewervelde dieren. Overzicht der gelede dieren.

Klasse III. 1 uur in de week.

Gelede dieren en wormen. Weekdieren en lagere dieren.

Klasse V. 1 uur in de week.

Herhaling en uitbreiding van het in de lagere klassen geleerde. Opzettelijke behandeling van zintuigen. Uitbreiding van de leer der levensverrichtingen der hoogere dieren.

Plantkunde.

Klasse II. 2 uren in de week (vanaf het voorjaar.)

Organographische behandeling van enkele planten.

Systematiek van de voornaamste plantengroepen.

Klasse III. 1 uur in de week (vanaf het voorjaar.)

Voortzetting van het geleerde in de tweede klasse.

Oefeningen in het beschrijven en determineeren van planten.

Klasse IV. 1 uur in de week (vanaf het voorjaar.)
Ontleedkunde en levensverrichtingen van de plant.

Klasse V. 1 uur in de week (vanaf het voorjaar.)
Herhaling en uitbreiding van het in de lagere klassen geleerde.

Delfstof- en aardkunde.

Klasse IV. 1 uur in de week (in den winter.)
Kristallographie.

Klasse V. 1 uur in de week (in den winter.)
Kennis der aardlagen, der voornaamste gesteenten en fossielen.
De geschiedenis der aarde afgeleid uit de waarnemingen der hedendaagsche verschijnselen, in 't bijzonder de aardkunde van Nederland. Herhaling.

KOSMOGRAPHIE.

Klasse IV. 1 uur in de week.
De aarde als hemellichaam. Plaatsbepaling op aarde en aan den hemel. Tijdsbepaling. De maan.

Klasse V. 1 uur in de week.
Het zonnestelsel. Kometen. Vallende sterren. De hoogere streken des hemels. Herhaling.

STAATSINRICHTING.

Klasse III. 1 uur in de week.
Algemeen overzicht van de verschillende regeeringsvormen. Overzicht van de staatsinstellingen van Nederland.

Klasse IV. 1 uur in de week.

De grondwet. Kieswet. Provinciale wet.
Gemeentewet.

Koloniale staatsinrichting van Oost- en
West-Indië.

Klasse V. 1 uur in de week.

Herhaling en uitbreiding.

STAATHUISHOUDKUNDE EN STATISTIEK.

Klasse IV. 1 uur in de week.

Algemeen overzicht van de hoofdbegrippen.
De leer der voortbrenging. Ruil der goe-
deren. Geld en kredietwezen. Statistiek.

Klasse V. 1 uur in de week.

Herhaling en uitbreiding.

AARDRIJKSKUNDE.

Klasse I. 3 uren in de week.

Beknopte behandeling van de algemeene
beginselen der aardrijkskunde. Algemeen
overzicht van Europa. Bijzondere beschou-
wing van Nederland.

Klasse II. 2 uren in de week.

Bijzondere beschouwing van alle staten van
Europa, en, in verband daarmee, de
topographie. De Nederlandsche bezittingen.

Klasse III. 2 uren in de week.

Azië, Afrika, Amerika, Australië. Her-
haling van het voorgaande.

Klasse IV. 1 uur in de week.

Natuurkundige aardrijkskunde. Verschijn-
selen in den dampkring. Invloed van het
water op de aarde. De vaste aardkorst en
de veranderingen in haar voorkomen in 't

algemeen beschouwd. Herhaling van de staatkundige aardrijkskunde.

Klasse V. 2 uren in de week.

Verbreiding der planten en dieren. Volkenkunde. Uitbreiding van enkele hoofdzaken. Herhaling.

GESCHIEDENIS.

Klasse I. 3 uren in de week.

Beknopt overzicht der algemeene- en der vaderlandsche geschiedenis, tot en met de 16de eeuw.

Klasse II. 3 uren in de week.

Vervolg der algemeene- en der vaderlandsche geschiedenis, tot op onzen tijd. Herhaling.

Klasse III. 2 uren in de week.

Meer uitvoerige behandeling van de nieuwe geschiedenis, algemeene en vaderlandsche. Bondige herhaling van oudheid en middeleeuwen, met uitbreiding van enkele belangrijke onderwerpen.

Klasse IV. 3 uren in de week.

Meer uitvoerige behandeling der nieuwste geschiedenis, algemeene en vaderlandsche. Herhaling van 't vroeger geleerde.

Klasse V. 2 uren in de week.

Herhaling en uitbreiding, waarbij enkele belangrijke tijdvakken op den voorgrond komen.

HANDELSWETENSCHAPPEN EN BOEKHOUDEN.

Klasse III. 1 uur in de week.

Inleiding. Enkel-boekhouden. Grondslagen van het dubbel-boekhouden.

- Klasse IV. 1 uur in de week.
Dubbel-boekhouden. Wissel.
- Klasse V. 1 uur in de week.
Voortzetting van het dubbel-boekhouden.
Uitbreiding van het Nederlandsch handelsrecht. Wisselarbitrage.

NEDERLANDSCH.

- Klasse I. 3 uren in de week.
Lees- en spreekoefeningen. Verbuiging en vervoeging. Eenvoudige spelregels. Ontleding van den enkelvoudigen zin. Stijloefeningen.
- Klasse II. 3 uren in de week.
Voortzetting. De samengestelde zin. Opstellen naar aanleiding van 't gelezene.
- Klasse III. 2 uren in de week.
Meer uitgebreide behandeling der spraak-kunst. Herhaling van ontleding en spelling. Interpunctie. Woordvorming. Stijloefeningen. Opstellen naar aanleiding van vooraf besproken onderwerpen.
- Klasse IV. 2 uren in de week.
Herhaling van 't geleerde. Lezen en bespreken van stukken van klassieke schrijvers. Bespreking van den letterkundigen vorm. Overzicht der letterkunde tot aan de 18e eeuw. Opstellen.
- Klasse V. 2 uren in de week.
Herhaling. Lezen en verklaren van stukken van klassieke schrijvers. Overzicht van de letterkunde der laatste twee eeuwen. Opstellen.

FRANSCH.

In alle klassen *spreken, lezen, vertalen* ;
voorts :

- Klasse I. 4 uren in de week.
Eerste beginselen der spraakkunst, met inbegrip van de onregelmatige werkwoorden.
- Klasse II. 3 uren in de week.
Uitbreiding van het geleerde. Dictées.
- Klasse III. 3 uren in de week.
Uitbreiding van het geleerde. Woordvorming. Synoniemen.
- Klasse IV. 2 uren in de week.
Lezen en vertalen van stukken van eenige goede schrijvers der 19e eeuw ; bespreking van die schrijvers. Opstellen.
- Klasse V. 2 uren in de week.
Herhaling. Lezen en vertalen van stukken van voornamen schrijvers der 17^e en 18^e eeuw. Bespreking van die schrijvers. Opstellen.

ENGELSCH.

In alle klassen *spreken, lezen, vertalen* ;
voorts :

- Klasse II. 4 uren in de week.
Oefeningen in de uitspraak. Eerste beginselen der spraakleer, met inbegrip van de regelmatige en de onregelmatige werkwoorden.
- Klasse III. 4 uren in de week.
Gebruik der voorzetsels. Synoniemen. Uitbreiding van het geleerde.

Klasse IV. 2 uren in de week.

Lezen en vertalen van stukken van schrijvers der 19^e eeuw. Bespreking van die schrijvers. Opstellen.

Klasse V. 2 uren in de week.

Lezen en vertalen van stukken van voorname schrijvers der 16^e, 17^e, 18^e en 19^e eeuw. Bespreking van die schrijvers. Opstellen. Algemeene herhaling.

HOOGDUITSCH.

In alle klassen *spreken*, *lezen*, *vertalen*; voorts:

Klasse I. 4 uren in de week.

Behandeling van de uitspraak. Verbuiging van het zelfstandig naamwoord en de bepalende woorden. Vervoeging van de zwakke werkwoorden. Verbuiging van het persoonlijk voornaamwoord. Iets over de telwoorden. Voorzetsels, die den 3^{en} en die, welke den 4^{en} naamval regeeren.

Klasse II. 3 uren in de week.

Herhaling. Verbuiging van het bijvoeglijk naamwoord. Trappen van vergelijking. Vervoeging van de sterke werkwoorden en van de hulpwerkwoorden van wijze. Voorzetsels, die den 3^{en} en 4^{en} naamval regeeren. Die, welke den 2^{en} naamval regeeren. Voornaamwoorden.

Klasse III. 3 uren in de week.

Herhaling en uitbreiding van het vroeger geleerde. Conjunctief. Hulpwerkwoorden van wijze. Regeering van werkwoorden en bijvoeglijke naamwoorden. Bijwoorden.

Voegwoorden. Syntaktische bijzonderheden.
Woordvorming.

Klasse IV. 2 uren in de week.

Lezen en bespreken van klassieke stukken uit de 19^e eeuw. Bespreking der schrijvers. Opstellen.

Klasse V. 2 uren in de week.

Lezen en bespreken van stukken uit de 18^e en de 19^e eeuw. Bespreking der schrijvers. Opstellen. Algemeene herhaling.

HANDTEEKENEN.

Klasse I. 2 uren in de week.

De eerste beginselen van het teekenen naar wandplaten verklaard.

Rechte lijnen, evenwijdige lijnen, hoeken, veelhoeken, cirkels enz. Toepassingen dezer oefeningen met uitbreiding tot meetkundige en symmetrische figuren. Vlakke ornamentiek met schaduwleer.

Natuurteekenen. Schetsen naar ijzerdraadfiguren. Mondelinge verklaring van het doel dezer oefeningen. Regelmatige veelhoeken in rechten en schuinen stand. Meetkundige lichamen. Verklaring. Toepassing van 't geleerde door het teekenen van eenvoudige blokgroepen.

Klasse II. 2 uren in de week.

Voortzetting der vlakke ornamentiek naar wandplaten.

Natuurteekenen. Schetsen en opwerken naar latmodellen; eenvoudige pleisterornamentiek en voorwerpen uit onze dagelijkse omgeving.

Klasse III. 2 uren in de week.

Teekenen naar wandplaten.

Natuurteekenen. Voortzetting der oefeningen van de tweede klasse.

Klasse IV. 2 uren in de week.

Natuurteekenen. Pleisterafgietsels van antieke ornamenten of busten.

Klasse V. 1 uur in de week.

Natuurteekenen. Voortzetting van de oefeningen in de IV^{de} klasse.

RECHTLIJNIG TEEKENEN.

Klasse III. 2 uren in de week.

Teekenen van eenvoudige meetkundige constructiën in verband met de lessen in de Meetkunde. Teekenen van rechte lijnige ornamenten tot oefening in het nauwkeurig doen aaneensluiten van lijnen in hoekpunten en het samenvoegen van cirkelbogen onderling en met raaklijnen.

Wasschen en kleuren van meetkundige ornamenten.

Klassen IV en V. Elk 2 uren in de week.

Projectiën en perspectief. Teekeningen (Epures) uit de beschrijvende meetkunde.

SCHOONSCHRIJVEN.

Klasse I. 1 uur in de week.

Oefeningen in het vervaardigen van duidelijk, regelmatig schrift.

N A S C H R I F T.

Op de Algemeene Vergadering van 25 Augustus 1894 te Arnhem, werd het voorafgaand Programma als normaal-Programma vastgesteld. Aan het ontwerp ging het navolgende vooraf als „Inleiding en Algemeene beschouwingen.” Tot goed begrip van den aard en de strekking van het Normaal-Programma en van de grondslagen, waarop het berust, meende het Hoofdbestuur dat het niet ongewenscht is deze „Inleiding en Algemeene beschouwingen” op het thans vastgestelde Normaal-Programma te laten volgen.

OCTOBER 1894.

Het Hoofdbestuur.

§ 1. Op de acht-en-twintigste Algemeene Vergadering van onze Vereeniging, gehouden te Kampen op 25 en 26 Aug. 1893, waren door het Hoofdbestuur o. m. de drie navolgende stellingen ter bespreking voorgesteld (Berichten en Meded. VI^{de} Reeks, no. 7, bl. 327 en 328):

a. Vooral met het oog op het overgaan van de eene school naar de andere, moeten de eischen voor het toelatingsexamen aan de middelbare scholen zooveel mogelijk gelijk zijn.

b. Het is wenschelijk, dat er meer overeenstemming kome in de programma's.

c. Het Hoofdbestuur acht het hoogst wenschelijk de programma's der onderscheidene middelbare scholen met elkander in overeenstemming te brengen; het acht dit vooral noodzakelijk om den overgang der leerlingen van de eene school naar de andere zoo gemakkelijk mogelijk te maken. De hierachter staande tabel bewijst genoegzaam, welk groot verschil er bestaat in de verdeeling der vakken en uren.

Het Hoofdbestuur houdt deze zaak voor zoo gewichtig, dat zij een geheel afzonderlijk onderzoek vereischt; redenen waarom het voorstelt deze taak aan het nieuwe Hoofd-

bestuur op te dragen, ten einde daarover in een volgend jaar een zoo volledig mogelijk verslag uit te brengen.

De bespreking van deze drie stellingen had tot gevolg, dat aan het nieuwe Hoofdbestuur werd opgedragen: een onderzoek in te stellen naar de mogelijkheid om de programma's der onderscheidene middelbare scholen met elkander in overeenstemming te brengen en tevens een normaal-programma over te leggen.

§ 2. Gevolg gevende aan die opdracht, heeft het Hoofdbestuur zich in de eerste plaats de vraag gesteld of het tot zijnen werkkring in deze zaak mocht geacht worden te behooren een dusdanig onderzoek in te stellen voor de onderscheidene middelbare scholen, zooals H. B. Scholen met 5-jarigen cursus, H. B. Scholen met 3-jarigen cursus, Burgerdagscholen, Burgeravondscholen enz. enz. En dewijl deze vraag stellig in ontkennenden zin moest worden beantwoord, meende het Hoofdbestuur — gedachtig aan het spreekwoord: *qui trop embrasse mal étreint* — dat onderzoek voorloopig alleen te moeten uitstrekken tot de H. B. Scholen met 5-jarigen cursus, te meer omdat naar zijne meening de H. B. Scholen met 3-jarigen cursus, opgericht in kleinere gemeenten, niet zelden programma's bezitten die geheel naar plaatselijke omstandigheden zijn ingericht, althans in meerdere of mindere mate van plaatselijke invloeden afhankelijk zijn.

Waar dus in deze algemeene beschouwingen van H. B. Scholen gesproken wordt, heeft het Hoofdbestuur uitsluitend de in het moederland bestaande H. B. Scholen met 5-jarigen cursus op het oog. De Indische H. B. Scholen moesten buiten beschouwing blijven, omdat onze kennis van de toestanden aldaar hoogst gebrekkig is en de inlichtingen verre van volledig zijn.

Verder moest het Hoofdbestuur rekening houden met

de tegenwoordige wet op het M. O., en al moge in den loop der jaren de wenschelijkheid gebleken zijn van verschillende veranderingen en wijzigingen, en door enkelen worden aangedrongen op meerdere vereenvoudiging van het eindexamen, zoolang wij leven en werken moeten onder de bestaande wetten en besluiten, meende het Hoofdbestuur het tegenwoordige aan te moeten nemen als grondslag van zijne beschouwingen over een normaal-programma, en kon het slechts trachten — door zijne voorstellen betrekkelijk weinig ingrijpend te doen zijn — een geheel te verkrijgen, waarnaar alle H. B. S. zich zouden kunnen regelen. Een geheel, dat allen bevredigt, stelt zich het Hoofdbestuur niet voor te hebben kunnen leveren, maar toch naar het hoopt een zoodanig, dat voor de leerlingen de overgang van de eene H. B. S. naar de andere zoo weinig mogelijk bezwarend wordt gemaakt.

§ 3. a. Met betrekking tot bovengenoemd punt a (stelling 6 van de werkzaamheden der Algemeene Verg. van 1893) dat door de vergadering werd aangenomen, meende het Hoofdbestuur zich niet te mogen onttrekken aan de taak om ook het toelatings-examen tot de 1^e klasse der H. B. S. met 5-jarigen cursus binnen den kring van zijne beschouwingen te brengen, en het meende dit te eerder te moeten doen, omdat de leervakken in de 1^e klasse en de verdeeling der leerstof in die klasse in een noodzakelijk en afhankelijk verband staan met de eischen voor het toelatings examen tot die klasse.

Bij de bespreking van die eischen was uit den aard der zaak het eerst de vraag aan de orde: zal de H. B. S. met 5-jarigen cursus zich aansluiten aan de volksschool? dat is: zal de kennis van de Fransche taal *niet* verplichtend zijn, of zal zij zich aansluiten bij het uitgebreid lager onderwijs en zal dus de kennis van de *begin-selen der Fransche taal* tot de eischen van het toelatings-examen behooren?

Eenstemmig was het Hoofdbestuur van oordeel, dat de H. B. S. met 5-jarigen cursus hare leerlingen moet ontvangen van de scholen voor uitgebreid lager onderwijs en het staat dus lijnrecht tegenover de meening, uitgesproken door de Algemeene Vergadering van 29 Aug. 1890 te Utrecht. Na de zaak nogmaals rijpelijk te hebben overwogen, meent het Hoofdbestuur weinig waarde te moeten toekennen aan eenige beweegredenen, die naar het schijnt daar den doorslag hebben gegeven.

Werd kennis van de beginselen der Fransche taal niet verplichtend gesteld, dan zouden de leerlingen van de 1^e klasse met twee vreemde talen tegelijk moeten beginnen, hetgeen aan ernstige bezwaren onderhevig is en geheel samenvalt met de later uit te spreken meening van het Hoofdbestuur, dat het onderwijs in de Engelsche taal moet begonnen worden in de 2^e klasse. Naar het gevoelen van het Hoofdbestuur zou, indien al door Uwe vergadering dezelfde meening gedeeld werd als in 1890, de ervaring weldra leeren, dat het bezwaar zou moeten worden uit den weg geruimd door aan de 1^e klasse der H. B. S. eene voorbereidende klasse te laten voorafgaan, waarin zeer veel uren werden gewijd aan de beoefening der Fransche taal, maar dan zouden wij ten slotte komen tot eene H. B. S. met 6-jarigen cursus in plaats van eene met 5-jarigen cursus.

Waar dus het Hoofdbestuur eenstemmig dacht over het behoud van de kennis der beginselen van de Fransche taal bij het toelatings-examen, meenden sommigen op grond van hunne ondervinding, dat de kennis van *de* onregelmatige werkwoorden wel uit de eischen voor de toelating kon vervallen, terwijl anderen niet gaarne dit gedeelte uit de eischen zouden zien weggenomen. Na rijpe overweging meende het Hoofdbestuur ten slotte, dat ofschoon verschillende onregelmatige werkwoorden toch

reeds — omdat zij dagelijks voorkomen — den candidaten bekend zullen zijn, het te zwaar zou zijn de kennis van de vervoeging van *de* (d. i. alle) onregelmatige werkwoorden te vorderen; werd gevraagd de kennis van algemeen of veelvuldig voorkomende of van de meest gebruikelijke onregelmatige werkwoorden, dan zou dit noodzakelijk aanleiding geven tot zeer uiteenlopende opvattingen en dien weg wenscht het Hoofdbestuur niet te bewandelen.

b. De eischen, die voor de toelating tot de H. B. Scholen aan de verschillende scholen voor de *Rekenkunde* worden gesteld, loopen over het algemeen weinig uiteen, zoodat het niet moeilijk was in de voornaamste eischen spoedig overeenstemming te vinden en te verkrijgen. Intusschen deed zich bij nader onderzoek de moeilijkheid voor, dat aan de eene H. B. S. met meer gestrengheid dan aan de andere geëischt wordt de kennis van de repeteerende breuken en meer bepaaldelijk van de wijze waarop en redenen waarom de herleiding van een repeteerende breuk tot een gewone en omgekeerd plaats vindt. Op grond van hunne ondervinding en mededeelingen van anderen meenden eenigen, dat de kennis in meer uitgebreiden zin van de leer der repeteerende breuken voor de praktijk des levens als zoodanig weinig nut had en men gerust de eischen lager mocht stellen. Anderen meenden met minstens evenveel recht daartegen over te mogen stellen hunne ondervinding als docent en die van anderen, als mede de groote vormende waarde voor het denkvermogen. Bij het onderzoek toch der candidaten mag verlangd worden, dat zij blijken geven van een helder inzicht in de bewerkingen die zij verrichten; daardoor mogen zij geacht worden het bewijs te leveren dat zij later geen ongeschikte leerlingen der school zullen zijn. Ten slotte kwam het Hoofdbestuur tot het besluit, dat bij de toe-

lating wel de kennis van de repeteerende breuken en van hunne herleiding tot gewone breuken en omgekeerd zal worden geëischt, maar dat het wellicht niet gewenscht mag worden geacht aan de candidaten te vragen eene nauwkeurige verklaring van de wijze waarop de verschillende soorten van repeteerende breuken uit gewone breuken ontstaan, noch een bewijs van de omgekeerde bewerking.

Bij verdere bespreking van de eischen voor de rekenkunde meende men, dat met het oog op de praktijk vrij streng moest worden vastgehouden aan den eisch: dat de candidaat nauwkeurig en vaardig moet rekenen. Er werd op gewezen, dat de richting die langzamerhand bij de beoefening der rekenkunde de overheerschende was geworden: n.l. het oefenen en scherpen van het denkvermogen door het oplossen van denkvoorstellen — (denkraadsels volgens eenigen) — toch ook hare schaduwzijde had, en dat dientengevolge het vlug en nauwkeurig rekenen zeer veronachtzaamd werd, hetgeen vooral met het oog op den werkkring, dien later vele onzer leerlingen bij den handel of in dienst van de nijverheid zoeken — zeer te bejammeren is.

Daarom meent het Hoofdbestuur dat bij de eischen van het toelatings-examen: vaardig en nauwkeurig cijferen, bijv. door het herleiden van een rekenkundigen vorm — waarin verschillende soorten van breuken voorkomen — niet mag ontbreken.

c. Zeer uitvoerig werden besproken de eischen voor toelating voor het *Nederlandsch*. Tot toelichting van de door het Hoofdbestuur gestelde eischen moge dienen, dat zij eenigermate uitvoerig zijn opgesteld, ten einde zoo mogelijk de voorbereiding gemakkelijk te maken. Wij meenen dat het niet noodzakelijk te achten is ons tot den enkelvoudigen zin te bepalen, dewijl op de lagere school ook de samengestelde zin wordt behandeld, zij het

ook in de allereenvoudigste vormen. Hoever men gaan kan leeren de boekjes die in de hoogste klassen der lagere scholen alom gebruikt worden.

Voorts scheen het ons niet gewenscht toe een vrij opstel te vorderen bij het toelatings-examen, daar het niet aangaat knapen van ongeveer 13 jaren of daaromtrent opstellen te laten maken zonder dat de stof vooraf uitvoerig besproken is. Slechts weinigen zullen onvoorbereid iets dragelijks leveren, terwijl de meeste kandidaten al hunne aandacht aan de stof zullen wijden, waardoor de vorm der uitdrukking wordt verwaarloosd en deze opstellen een slechten maatstaf zullen geven ter beoordeeling van hunne kennis der moedertaal. Tegen 't schriftelijk weergeven van een eenvoudig verhaal bestaat bij het Hoofdbestuur geen bezwaar.

d. Een onderzoek naar de eischen voor *Aardrijkskunde* en *Geschiedenis* zooals die aan de verschillende H. B. S. thans gesteld worden, bracht betrekkelijk weinig verscheidenheid aan het licht; integendeel eene vrij groote mate van gelijkvormigheid, al waren die eischen dan ook soms aan verschillende H. B. S. onder verschillende woorden gebracht. Het bleek ons dan ook niet moeielijk eene formule te vinden, die op al de verschillend uitgedrukte eischen van toepassing kon worden geacht.

e. In verband met de eischen voor het toelatingsexamen, meende het Hoofdbestuur, dat het niet ongewenscht was een onderzoek in te stellen naar den leeftijd van de leerlingen, die in Sept. 1893 (dus bij het begin van den cursus 1893/94) in de 1e klasse der H. B. S. hier te lande aanwezig waren. Daarvoor richtten wij dato 21 Februari j.l. tot de Directeuren der H. B. S. met 5-jarigen cursus hier te lande een rondschrjven, waarin wij hen verzochten den volgenden staat ingevuld te zenden aan den Secretaris.

Leeftijd der leerlingen.

Hoogere Burgerschool te

(N.B. Op te geven den leeftijd, dien de in December j.l. aanwezige leerlingen hadden bij 't begin van den cursus.)

KLASSEN.	Getal mannelijke leerlingen.						
	beneden 12 jaren.	12—13 jaren.	13—14 jaren.	14—15 jaren.	15—16 jaren.	16—17 jaren.	17—18 jaren. boven 18 jaren.
Vorbereidende klasse							
1ste klasse . .							
2de klasse . .							
3de klasse . .							
4de klasse . .							
5de klasse . .							
Totaal . . .							
Leerlingen voor enkele lessen							
Algemeen totaal							

Uit de becijfering van de verstrekte gegevens, waarvoor wij bij dezen onzen dank betuigen, blijkt, dat de gemiddelde leeftijd van de leerlingen der 1^e klasse der R. B. S. in geheel Nederland in het begin van Sept. 1893 was: 13,656 jaar,

terwijl beneden	12	jaar was	4.75	°/o
"	12—13	"	24.73	"
"	13—14	"	35.11	"
"	14—15	"	24.04	"
"	15—16	"	8.80	"
"	16—17	"	2.18	"
"	17—18	"	0.29	"
boven	18	"	0.10	"
				100 °/o

Dewijl nu niet aan te nemen is, dat zich in het jaar 1893 bijzonder gunstige of ongunstige invloeden hebben doen gelden, waardoor het gemiddelde cijfer aanmerkelijk verlaagd of verhoogd is geworden, evenmin dat andere invloeden van verschillenden aard dit jaar bij uitzondering zouden hebben gewerkt, waardoor de verkregen cijfers minder vertrouwen zouden verdienen, mogen wij wel den verkregen leeftijd als de gemiddelde voor de leerlingen der 1^e klasse van de H. B. S. hier te lande aannemen, althans mogen de afwijkingen daarvan voor elk ander jaar betrekkelijk zeer gering worden geacht.

Met het oog op dien leeftijd meenen wij dan ook dat de eischen die het Hoofdbestuur gesteld heeft niet te hoog zullen worden gerekend.

§ 4. Het vergelijkend onderzoek van de verdeling der verschillende leervakken aan de H. B. Scholen, ingesteld o.a. door middel van de tabel, bijeengebracht door de goede zorgen van het vorige Hoofdbestuur (zie Berichten en Mededeelingen, VI^{de} Reeks, n°. 7), deed in 't oog springen,

dat er tamelijk groote verscheidenheid was in de wijze waarop aan de verschillende H. B. S. met de *Engelsche taal* en de *Scheikunde* begonnen werd. Aan sommige H. B. S. wordt in de eerste klasse een aanvang gemaakt met de beoefening van de Engelsche taal en in de III^{de} klasse met de beoefening der Scheikunde, terwijl aan andere scholen de leerlingen der II^{de} klasse de Engelsche taal beginnen te beoefenen en met de Scheikunde begonnen wordt in de IV^{de} klasse.

In aansluiting aan onze meening reeds met een enkel woord vermeld sub 3a, is het Hoofdbestuur het gevoelen toegedaan, dat het ongewenscht en niet geraden is de jeugdige leerlingen der 1^e klasse tegelijk met twee vreemde talen in kennis te brengen, eene meening die vrij algemeen gedeeld schijnt te worden, zooals blijkt uit meer genoemde tabel, waarin slechts 6 van de 35 H. B. S. voorkomen op welke de Engelsche taal in de 1^e klasse wordt onderwezen. Op verreweg de meeste openbare H. B. S. met 5-jarigen cursus wordt dus met de beoefening der Engelsche taal eerst in de 2^e klasse een begin gemaakt en het Hoofdbestuur heeft dan ook niet geaarzeld dezen vrij duidelijk aangegeven weg te volgen. Dewijl de kennis van de Engelsche taal meer en meer een vereischte voor elk beschaafd man schijnt te worden, zijn op het normaal-programma voor dit leervak 12 uren uitgetrokken.

§ 5. Geheel anders is de toestand als men in de vergelijkende tabel onderzoekt aan hoeveel H. B. S. met de *Scheikunde* wordt begonnen in de III^{de} klasse en aan hoeveel in de IV^{de} klasse. Men komt dan tot het besluit, dat aan 23 van de 35 openbare H. B. S. met de Scheikunde reeds in de III^{de} klasse een aanvang wordt gemaakt. Toch heeft het Hoofdbestuur den aanvang van die lessen in zijn normaal-Programma verlegd in de IV^{de} klasse.

Het heeft dit gedaan omdat het gelooft, dat het niet gewenscht mag worden geacht, reeds met de Scheikunde te beginnen, indien de leerlingen nog geen begrip hebben van natuurkundige verschijnselen in het algemeen. De methoden van onderzoek en waarneming in de Natuur- en Scheikunde mogen in menig opzicht met elkander overeenstemmen, zij wijken toch in andere opzichten nogal van elkander af en feitelijk steunt dikwerf de theorie der Scheikunde zoo herhaaldelijk op natuurkundige grondslagen, dat het alleszins geoorloofd mag geacht worden, de kennis der grondbeginselen der Natuurkunde aan die der Scheikunde te laten voorafgaan. In overeenstemming daarmee zijn ook de grondbeginselen van de leer der warmte in ons programma vermeld als behoorende tot de leerstof der Natuurkunde in de III^{de} klasse. De Bijlage kan voorts bewijzen, dat wij in de klassen IV en V te zamen (zonder praktische oefening) 8 uren beschikbaar stelden, terwijl het gemiddelde aantal uren over alle scholen slechts $7\frac{3}{7}$ is en dit vak dus niet in zijne rechten hebben verkort.

De ondervinding opgedaan, dat als de Scheikunde in de IV^{de} klasse begint, de uitkomsten niet minder gunstig zijn dan elders, waar in de III^{de} klasse wordt begonnen — is natuurlijk op het eindbesluit niet zonder invloed geweest.

§ 6. Bij het zoo aanschouwelijk onderwijs in de *Natuurlijke Historie*, wordt aan verschillende H. B. S. met de Plantkunde reeds in de I^{ste} klasse een aanvang gemaakt, terwijl velen de meening zijn toegedaan, dat het onderwijs in de Plantkunde eerst met de II^{de} klasse dient te beginnen. En dewijl dit onderwijs zooveel mogelijk behoort gegeven te worden met behulp van levende planten, schijnt het gewenscht, daarmee eerst in de II^{de} klasse ongeveer in de maand Maart een begin te maken.

Het Hoofdbestuur kan zich met de meening der laatsten vereenigen en heeft diensgevolge eerst voor de IIde klasse de Plantkunde in zijn programma opgenomen.

§ 7. Eene aandachtige beschouwing van het overzicht der lessen, te geven in een cursusjaar volgens ons ontwerp, zal doen zien, dat wij getracht hebben om het aantal lesuren in de week, in de 5 verschillende klassen, gaandeweg overeenkomstig de draagkracht der leerlingen van jaar tot jaar gelijkmatig te doen opklimmen, eene handelwijze, die stellig de goedkeuring van elken opvoedkundige en onderwijskundige zal wegdragen.

§ 8. Voorts heeft het Hoofdbestuur, rekening houdende met het onweerlegbaar feit, dat jaarlijks een groot deel onzer leerlingen de school na afloop van het derde studiejaar verlaten, getracht van de drie eerste jaren een zoo veel mogelijk afgerond geheel te maken en dat vooral met het oog op die leerlingen, welke zich in dienst van den handel en de nijverheid begeven. Daarom heeft het Hoofdbestuur gemeend, dat in de IIde klasse en als herhaling in de IIIde klasse den leerlingen niet mocht worden onthouden een tamelijk uitvoerige kennis van het *Handelsrekenen* en in aansluiting daaraan was het Hoofdbestuur ook het gevoelen toegedaan, dat in de IIIde klasse van de Handelswetenschappen een gedeelte, nl. het „*enkel boekhouden*”, moest onderwezen worden. Ook mag de toekomstige Staatsburger — wiens schoolopleiding dikwijls niet verder gaat — evenmin in gebreke blijven kennis te maken met de *grondbeginselen van ons staatsbestuur*. Daarom meende het Hoofdbestuur wel te doen, in de klasse III het enkel Boekhouden te plaatsen en er tevens een uur uit te trekken voor onderwijs in de Staatsinrichting en bepaaldelijk een overzicht van de staatsinstellingen van Nederland. Op die wijze werden de drie lesuren voor

Handelswetenschappen en Boekhouden gelijkmatig over de drie hoogste klassen verdeeld.

Ook heeft het Hoofdbestuur gemeend niet buiten rekening te mogen laten — en dit geldt vooral bij het onderwijs in de Wiskunde — de omstandigheid, dat verschillende leerlingen onzer H. B. S. uit de III^{de} klasse *examen doen voor inrichtingen van militair onderwijs*. Het zal echter wel steeds tot de vrome wenschen blijven behooren, dat die scholen hunne programma's doen aansluiten aan de III^{de} klasse eener H. B. S. met 5-jarigen cursus, zooals toch redelijkerwijze te eischen is en geheel overeenkomstig de roeping van den Staat, die voor het grootste gedeelte dat onderwijs bekostigt en er door zijne ambtenaren toezicht op doet uitoefenen.

§ 9. Met betrekking tot het *onderwijs in de vreemde talen*, wenscht het Hoofdbestuur het volgende op te merken :

Het onderwijs in de vreemde talen omvat drie gedeelten,

- 1°. het aanbrengen van een zekeren woordenschat,
- 2°. het aanleeren der vormen, en
- 3°. oefening in het gebruik der taal.

Het laatste is zeker hoofdzaak, en komt daarom terecht bij het onderwijs hoe langer zoo meer op den voorgrond. Misschien zal spoedig de tijd komen, dat men in de programma's voor de moderne talen vrij algemeen zal vinden: bespreking van het schoolvertrek, van het menschelijk lichaam, enz., waarnaast dan natuurlijk aan de te behandelen gedeelten der spraakkunst eene plaats zal worden ingeruimd. Maar de nieuwe wijze van behandeling is nog in wording; men zoekt steeds en voortdurend naar de meest juiste methode. Misschien zal het door velen eene weinig dankbare taak gerekend worden in dezen tijd van overgang een normaal-programma op te

stellen, dat zoowel aan de eischen van de eenen als aan die der anderen voldoet.

Zooals de toestand nu nog is, kan zulk een programma voor de lagere klassen weinig meer bevatten dan de algemeene uitdrukkingen: lezen, spreken en vertalen, of zoo men wil: spreken, lezen en vertalen, — en verder welke gedeelten der spraakkunst gedurende den cursus zullen worden behandeld. Nu mag het misschien tot op zekere hoogte van weinig belang geacht worden, in welke volgorde de spraakkundige kennis wordt aangebracht, daar men toch overal aan de moedertaal zal dienen aan te knopen; daarom komen in dit opzicht in de verschillende programma's nog al verschillen voor, 't gevolg van de uiteenlopende meening der docenten en tevens der schoolboekenschrijvers. En de leeraar, min of meer gebonden als hij is aan de volgorde van het leerboek, zal hierin slechts weinig of geen verandering kunnen brengen. Dientengevolge zal ook, — afgezien van de beweging op het gebied van het onderwijs in de moderne talen, — volstreekte eenheid niet gemakkelijk verkregen worden, namelijk wat betreft het Fransch en het Duitsch in de Iste en IIde klasse en het Engelsch in de IIde en IIIde klasse. In de IIIde klasse zijn over 't geheel de verschillen in de programma's gering: daar wordt het spraakkundige onderwijs ten einde gebracht, zoodat in de IVde alleen herhaling daarvan plaats heeft.

Ons streven is geweest, voor de laagste drie klassen een programma te geven, dat tracht rekening te houden met eene regelmatige opklimming en met het gebruik op de meeste scholen.

Wat de letterkunde in de IVde en Vde klasse betreft, wel zeer weinigen zullen eene doorlopende geschiedenis der letterkunde op den voorgrond stellen; algemeen zal men den voorkeur geven aan schetsen met mannen van

beteekenis als middelpunten en waaromheen de verschillende richtingen in de letterkunde met hare vertegenwoordigers tot groote groepen vereenigd zijn.

§ 10. Nog mogen enkele opmerkingen, misschien niet geheel en al van belang ontbloot, hier eene plaats vinden; zij gelden de onderwijsvakken *Aardrijkskunde* en *Geschiedenis* en staan in verband met de beschouwingen in § 7.

Aardrijkskunde. Aan het eind van de III^{de} klasse gekomen, zeggen vele leerlingen de school vaarwel of hebben zij examens af te leggen om toelating te verkrijgen tot andere inrichtingen van onderwijs. Het is voor al dezulken van belang, dat zij de staatkundige aardrijkskunde in haar geheel behandeld hebben; de school dient hiermede rekening te houden.

De natuurkundige aardrijkskunde, in de lagere klassen enkel als daartoe aanleiding bestaat ter sprake gebracht, zal, wegens de noodzakelijke verklaringen uit het gebied der natuurkunde, eerst in de IV^{de} en V^{de} klasse met vrucht als afzonderlijk leervak behandeld kunnen worden.

In dit licht zal derhalve onze verdeeling van de leerstof voor dit vak over de verschillende klassen dienen te worden beschouwd.

Geschiedenis. Ook voor dit leervak is het met het oog op meergenoemde leerlingen zeer gewenscht, dat in de laagste drie klassen het overzicht der geschiedenis tot op onzen tijd afgehandeld worde. Behandeling der vaderlandsche, evenwijdig met de algemeene geschiedenis, wordt voorts, — om hare onmiskenbare voordeelen, — voor alle scholen aanbevolen.

En wordt, bij het onderwijs aan leerlingen der II. B. S., de nadruk gelegd op de geschiedenis van de laatste vier eeuwen, dan mag men hiermede zeer zeker bij de eind-examens ook rekening houden, door in hoofdzaak de

geschiedenis na 1500 te vragen. Het veld is dan ook toch nog uitgebreid genoeg.

§ 11. Wat het *Nederlandsch* betreft, wijzen wij er op, dat de woordvorming, die in onderscheiden programma's reeds in het 2de, in enkele ook in het 1ste jaar wordt genoemd, hier eerst in de 3de klasse wordt opgegeven; in de beide laagste klassen toch zal dit deel der spraakkunst in ieder geval slechts zeer ter loops kunnen behandeld worden.

§ 12. Het zal den opmerkzamen lezer niet ontgaan, dat in het Programma de leerstof voor de *Mechanische Technologie*, de *Chemische Technologie* en de *Warenkennis* niet is opgenomen en dat zelfs voor deze leervakken geen afzonderlijke uren zijn uitgetrokken. Dit is geheel en al in overeenstemming met het feit, dat de leerstof van de beide laatstgenoemde vakken, welke meestal in handen zijn van den leeraar in de Scheikunde, gevoegelijk in de lessen voor de Scheikunde bij de behandeling van de metallurgie kan worden ondergebracht.

De Mechanische technologie wordt nu eens onderwezen door den leeraar in de Natuurkunde, op eene andere school door den leeraar in de Werktuigkunde. In beide gevallen mag men het overlaten aan den docent, onderwerpen uit te kiezen, die met het oog op de omgeving van de streek of de nijverheidstak welke daar het meest beoefend wordt, voor de leerlingen van belang kunnen worden geacht.

Ook heeft het Hoofdbestuur geen uren uitgetrokken voor de *Gymnastiek*. Over het algemeen was het oordeel, dat slechts in de drie laagste klassen dit onderwijs — met 2 uren in de week voor elke klasse — verplichtend moest worden gesteld en kon men zich met 1 uur bovendien in de IV^{de} klasse, dat echter niet verplichtend is, vereenigen. Ook was men de meening toe-

gedaan, dat deze lesuren zooveel mogelijk aan het eind der gewone schooluren moeten vallen. Dewijl het al of niet beoefenen der Gymnastiek en de meerdere of mindere bekwaamheid in dit vak voor een groot deel afhankelijk is van de gezondheid, de lichamelijke gesteldheid en tal van andere zaken, zal het wel nimmer eenen eenigszins merkbaren invloed uitoefenen op de bevordering van eenen leerling van de eene klasse naar de andere.

§ 13. Ten slotte nog een paar opmerkingen. Bij de behandeling en de bespreking van de verwerking der leerstof bij het *Handteekenen* meende het Hooftbestuur de vraag te mogen stellen of bij het teekenen naar plaat de zoogenaamde koppen en het schetsen van landschappen naar plaat niet een weinig te veel naar den achtergrond is gedrongen en of het niet nuttig kan geacht worden dat, als men leert naar de natuur te teekenen, het teekenen naar plaat van landschappen wat meer beoefend werd.

Er wordt niet zelden door de leeraren geklaagd over het erbarmelijk schrift van vele leerlingen der H. B. Scholen. Oefeningen in het schrijven, vooral op de lagere school, kunnen niet te ernstig worden opgevat, en ofschoon wellicht velen de meening zijn toegedaan dat het *Schoon-schrijven* minder op de middelbare school te huis behoort, meent het Hoofdbestuur dat het tot de plicht van elken leeraar mag gerekend worden, toe te zien dat alle schriftelijk werk door de leerlingen steeds met de meeste zorg geschiedt.

§ 14. Hier zou het Hoofdbestuur gevoelig de pen kunnen ncerleggen, maar het wenscht dit niet te doen alvorens een laatsten wensch te hebben uitgesproken, een wensch die daarom recht van bestaan heeft, omdat, was er reeds aan voldaan geweest, menig oogenblik van

tijdroovend zoeken aan ons gespaard zou zijn geworden, n.l. deze: dat toch zooveel mogelijk alle programma's op eene zelfde leest geschoeid worden, d.i. dat in alle programma's eerst de leervakken en de verdeeling der leerstof wordt opgegeven en daarna de leerboeken in eene afzonderlijke rubriek. Alleen door herhaaldelijk programma's van de verschillende scholen te moeten nazoeken en doorbladeren, leert men beseffen van hoe groot belang gelijkvormigheid in de inrichting der Programma's zou kunnen zijn en indien daarbij dan werd in acht genomen de opvolging en groepeerings der vakken, zooals die geschiedt bij de ranglijst voor het eind-examen, die tot grondslag heeft gediend bij ons normaal programma, dan zal menig ambtgenoot, die inlichtingen wenscht te erlangen over de een of andere school, veel gemak worden bereid.

